

GRØNLANDS SPROGSITUATION

Af adjunkt *Finn Gad*

I dagspressen ser man fra tid til anden en åben forundring over, at det danske sprog så lidt tales og forstås af grønlændere i Grønland, og når de kommer her til landet. Over 200 års kolonisation og alligevel så ringe danskkundskab! – Denne forundring bunder – man fristes til at sige som sædvanlig – i en forhastet dom hyilende på for få præmisser. Man glemmer den allestedsnærværende, uomgængelige faktor, at det grønlandske samfunds aktuelle situation (og således også den sproglige) er resultatet af en udvikling, der har fulgt sine egne veje; den kan vel *belyses* ud fra udviklingen andre steder i verden, men kun *forstås* ud fra sig selv.

Den sproglige situation har i Grønland, som på alle andre steder i verden, været den, at sproget fra begyndelsen har tjent til at give udtryk for den verden, hvori menneskene levede. Dette er en simpel selvfølgelighed, der dog lige bør konstateres. Denne verden var og har i lang tid været meget snæver i Grønland målt med verdenskulturens alen; men sproget var utrolig rigt nuanceret i sine udtryksmidler inden for den forestillingskreds, grønlænderen til daglig havde.

Da missionen med Hans Egede satte ind, var dens virke fra begyndelsen båret af en humanitetens ånd. I sand overensstemmelse med den lutherske opfattelse af modersmålets placering i kirkens liv og forkyndelse, søgte Hans Egede at lære det grønlandske sprog for at kunne undervise grønlænderne i trosartiklerne, så de kunne forstå dem – og forstå ham, når han prædikede. På samme vis måtte herrnhuterne i deres grønlandsmission, der i høj grad byggede på den personlige vækkelse, benytte sig af et forståeligt sprog, så vækkelsen kunne få fat i sindet og finde sit udtryk hos den vakte. Noget andet er, at det i begyndelsen ikke lykkedes for nogen af parterne at nå til den fulde beherskelse af det vestgrønlandske sprog. Først langt senere nåede man inden for missionerne til de adækvate udtryk for de bærende tanker og ideer.

Alligevel lykkedes det begge missioner forbløffende hurtigt at blive åndelige magtfaktorer. Gennem deres metoder knæsatte de det grønlandske sprogs ret. Ansættelsen af kateketer – først af europæisk afstamning, men bundet til det grønlandske sprog ved gerning, ægteskab og isolation af deres modersmål, senere ved uddannelse af såkaldte »nationalkateketer« af grønlandsk herkomst – konsoliderede yderligere brugen af det

vestgrønlandske sprog. Gennem missionen blev begrebsområdet langsomt udvidet hos vestgrønlønderne. Sproget fulgte med. Bibeloversættelser, katekismer, salmer – oversatte og originale – blev trykt til brug for missionen i dens undervisning af grønlønderne og ved gudstjenesterne. Evnen til at læse voksede. Grønland fik en oversættelseslitteratur og en spæd begyndelse til en original.

Handelen i dens forskellige former havde som hovedformål at understøtte missionen økonomisk og trafikalt og så helst tjene et overskud ind. Bortset fra bekendte – og iøvrigt forbløffende mange – idealistiske personligheder kunne dens personale ikke beskæftige sig med det sproglige problem. Det hele gik på et grønlandsk, der var afhængigt af initiativ og sprogbeğavelse hos den enkelte købmand eller assistent, bødker eller matros. Det vestgrønlandske sprog hævdede sig også på dette felt, og gloseforrådet blev beriget med talrige betegnelser og begreber, alle udtryk for den materielle udvidelse af dagliglivet.

En del låneord trængte sig ind i mere eller mindre grønlandiseret form såvel fra den åndelige som fra den materielle verden. Men det vestgrønlandske sprog har en forbløffende glosedannende evne, hvorved mængden af låneord er langt mindre, end man egentlig skulle vente.

Det sproglige spørgsmål: dansk overfor grønlandsk, var overhovedet ikke aktuelt. Den væsentligste faktor, der skabte den skildrede situation, må søges i, at kolonisatorerne var i mindretal – til tider ganske alene overfor de grønlandske bopladsfæller, sprogligt såvel som almenkulturelt. Så længe det vestgrønlandske sprog kunne finde udtryk for den begrebsverden, som kom grønlønderne ved, ville det herske. Der var vel o. 1800 en assistent, der foreslog at gøre grønlønderne dansksprogede; men han var omtrent samtidig med hin missionær – vistnok i Frederikshåb – der foreslog, at man skulle lære grønlønderne latin. Begge forslag gled ud i ubemærkedens mørke.

I sine dagbøger o. 1840 fortæller den senere seminarieførstander Janssen, at der passerede mange afskrifter af opbyggelige traktater og mere verdslige fortællinger mellem grønlønderne, samtidig med at den trykte litteratur på grønlandsk forøgedes. Dette er en ikke uvæsentlig faktor i udviklingen af den sproglige situation i Grønland.

Lige fra Hans Egede, hans søn Paul, præsten og naturforskeren Otho Fabricius, missionærerne Kragh, Kjer og Janssen til kulminationen i sprogforskeren Samuel Kleinschmidts ejendommelige naturbeğavelse, har studiet af eskimoisk sprog haft sit centrum i og omkring Vestgrønland. 1851 udgav Kleinschmidt sit fundamentale værk »Grammatik der grönländischen Sprache«, der med eet slag klarlagde det eskimoiske sprogs struktur. Senere fulgte hans ordbog. Efter Kleinschmidt er det mere videnskabelige studium af sproget, parret med den praktiske undervisning i det, fortsat med usvækket tempo.

1845 blev der oprettet to seminarier i Vestgrønland henholdsvis i Godthåb og i Jakobs-

havn, en spæd begyndelse til en rationel uddannelse af arbejdere i missionens og skolens tjeneste, kateketerne, som skulle virke på de små pladser, hvor missionæren ikke kom så tit. Det ville have været følt som noget ganske unaturligt, hvis de skulle have anvendt et andet udtryksmiddel end deres modersmål; men det kom forøvrigt slet ikke på tale. Det er imidlertid værd at erindre sig den nationale klang, som årene 1840-64 har i historiens symfoni. Modersmålets ret var en selvfølgelighed for de mænd, hvis sind iøvrigt var grebet af den politiske nationalliberalismes ideer.

Det *var* netop personer som Janssen, Rink og Kleinschmidt. De betoner i andragendet om oprettelsen af et lempeligt lokalt selvstyre, at deres mål er at genoprette den selvrespekt, som vestgrønlænderne tilsyneladende havde mistet. Det kunne efter deres opfattelse bl. a. ske gennem hævningen af det vestgrønlandske sprog – udvidelsen af dets udtryksevne gennem forstanderskabernes lokalpolitiske drøftelser, gennem anvendelse af sproget i tale og skrift om verdslige emner, foruden som hidtil om religiøse. Gennem oplysning *på grønlandsk* skulle højnelsen ske. Ud fra sit synspunkt måtte Kleinschmidt også i skolen hævde det vestgrønlandske sprogs forsteret.

Han erkendte imidlertid, at det danske sprog skulle læres af seminaristerne, således at de gennem det kunne udvide deres horisont og formidle det mulige til deres landsmænd på grønlandsk. Over for dette princip stod den opfattelse, som seminarieforstanderen i Jakobshavn, U. P. Nissen, forfægtede, idet han underviste de dygtigste elever i og på dansk. Men da han forlod Jakobshavn 1872, sygnede seminariet der hen af mangel på tilgang af elever.

Godthåb seminarium var derefter enerådende. Bogtrykkeriet i Sydgrønland trykte det grønlandsksprogede månedsblad, skolernes lærebøger og de, ikke talrige, andre skrifter, prædikener, salmer og sange forfattet eller oversat af grønlændere og sprogkyndige udsendte embedsmænd. Der var ved at vågne en sparsom litteratur op i Vestgrønland, skrevet på grønlandsk. Den åndelige kultur var ved at forskyde sig afgørende for al fremtid, mente man. Man øjnede muligheden af en udvikling frem mod en speciel vestgrønlandsk åndskultur under dansk påvirkning. Denne spæde begyndelse og dens relativt rigere fortsættelse har i overordentlig grad fastholdt det vestgrønlandske sprogs levedygtighed.

Samtidig vedblev de oprindelige erhverv at existere, og til dem var sproget knyttet med sin rod. Erhvervssituationen henimod århundredskiftet og især lige efter viste imidlertid tydeligt tegn på, at en total omlægning var nødvendig. Det er den kovending, Grønland nu oplever. Sammen med den aktuelle strategiske og politiske position, Grønland har, er den nye erhvervsmæssige situation utvivlsomt basis for den ændring i sprog-billedet, som grønlænderne ønsker.

Indtil den materielle situation ændrede sig, var der faktisk ingen mening skabt i at forandre sprogsituationen. Det kunne endda have afstedkommet kulturkonflikter af

Det er slet ikke så lige til at lære dansk.

Foto: Erling Bondesen

uoverskuelige konsekvenser at foretage et sådant skifte eller at forcere en udvikling til dobbeltsprogethed. Undervisning i dansk kunne vel indføres, men havde ingen økonomisk og social relevans. Som følge deraf ville en sådan undervisning så at sige svæve i luften. Skolen ville have været såre livsfjern.

En direkte begrundelse for ikke at drive på danskundervisningen foreligger ikke udtalt, men ligger åbenbart i forlængelse af den historiske udvikling. Derimod blev det fra ansvarlig side fastslået, at man ikke, samtidig med at man hævdede det danske sprogs ret i Sønderjylland 1864-1920, kunne føre den stik modsatte politik i Grønland. Denne

begrundelse har nu imidlertid altid haft karakteren af et haltende diskussionsargument og fremføres kun her for fuldstændighedens skyld. Den synes at være fremført efter 1925.

Når man forudsætter den lange og betydelige udvikling, det vestgrønlandske sprog har haft hele kolonisationstiden igennem, forstår man, at et sprogligt brud ikke var muligt i 1925, da loven om Grønlands styrelse blev givet. Den indførte danskundervisning i børneskolen. Efter datidens mest moderne principper skabte daværende seminarieforsker Aa. Bugge på få år en lærebog i dansk, der, indtil dens afløser foreligger for alle børneskolens årgange, bruges endnu. Det var en udviklingshistorisk umulighed at gå videre.

Danskkundskaberne gik frem, men resultaterne var forbavsende små. Ligesom erhvervsændringen langsomt løste grønlænderne fra fortidens økonomi, således hævedes også den sproglige binding langsomt. Fiskeri og fåreavl er ikke udelukkende knyttet til det grønlandske sprog, finder endda i videste forstand bedst udtryk på andre sprog. Almenkulturelle begreber, knyttet til industrikulturen, kan ofte slet ikke udtrykkes koncist på grønlandsk. Kravet om oplysning af erhvervsmæssig og af almenkulturel art kan derfor ikke i længden honoreres af oversættelseslitteraturen. Af disse grunde voksede fra 1930'erne kravet om forøgede danskkundskaber.

I 1938 udtalte seminariets lærerråd enstemmigt, at timetallet i dansk i børneskolen ikke kunne forøges ud over de 4 til 7-8 timer ugentlig, børnene havde, uden at det ville gå ud over andre nødvendige kundskaber. Resultaterne ville formentlig heller ikke stå i forhold til den tid, man ofrede derpå. Den eneste vej til forøgede danskkundskaber lå i undervisning på dansk også i andre fag. Forøget ansættelse af danske lærere ved Godthåb seminarium og højskole, samt ved efterskolerne der og i Egedesminde og Julianehåb syntes at tyde på, at danskkundskaberne ved undervisning på dansk ville kunne forøges. Men man fik eleverne på for sent et tidspunkt. Kateketernes kundskaber blev ikke dybtgående nok, og når de kom ud på deres virkepladser, blev deres danskkundskaber isolerede og nedbrødes relativt hurtigt.

Det er tilsyneladende paradoksalt, at udgivelsen af bøger på grønlandsk acceleredes i høj grad også på grønlændernes eget initiativ, samtidig med at kravet om bedre danskkundskaber voksede. De vestgrønlandske forfattere blev dristigere; romaner, skuespil, verdslige og religiøse digte så dagens lys og gør det stadig, sideløbende med oversættelser af verdenslitteraturens knaldperler. Netop dette viser allertydeligst, hvor sikker og uomgængelig den historiske udvikling er, og med det samme, hvor farligt det er at krydse den for radikalt. For at de to sprog ikke skal hæmme hinanden, må der gives vækstplads for det sprog, der skal vinde indpas. Men denne vækstplads må de enkelte selv og samfundet yde og ikke tage.

Mulighederne er nu skabt gennem loven af 1950 om det grønlandske skolevæsen. Det givne grundlag er den spredte befolkning, de milieumæssige betingelser og den sproglige

isolation. Det er lovens opgave at angive retningslinierne for et skolesystem, der har som mål at hæve den sproglige isolation og formidle kulturforskydningen i den med ændringen af de materielle vilkår bedst overensstemmende retning og i takt med denne ændring. Dette sker gennem oprettelsen straks af 4 dobbeltsprogede skoler. Deres tal kan og vil blive udvidet så hurtigt, som det teknisk lader sig gøre. Til højnelse og intensivering af undervisningen udsendes fuldt uddannede lærere i et stærkt stigende antal. Dansk-kundskaberne forøges naturligt ved, at undervisningen bestrides af rent dansktalende lærere i selve faget dansk, men også i andre fag. Kostafdelinger, der med tiden oprettes ved skolerne, kan huse børn fra skoledistriktets mindre pladser.

Børnene på de mindre pladser vil, efterhånden som det er teknisk og pædagogisk forsvarligt, og det er muligt at skaffe fuldt uddannet lærerkraft, blive undervist på dansk. Man kan tænke sig at ansætte sådanne lærere på steder med mindst 40 skolepligtige børn. Derved og ved kostskoleordningen vil i rimeligt omfang også de mindre pladser blive tilgodeset. Det lader sig blot ikke gøre på få år.

En gennemgang af detaljerne i skolens nuværende og fremtidige organisation ville belyse spørgsmålet yderligere, men fører for vidt i denne forbindelse. Nok er det at konstatere, at skolen med loven af 1950 som arbejdsgrundlag har store muligheder i Grønland i dag, og især muligheder for at bringe den sproglige isolation ud af det grønlandske samfundsliv. De 3 års erfaringer, skolevæsnet har at bygge sin aktuelle opfattelse på, tyder stærkt i den retning. Men man må ikke glemme, at hele den sproglige fortid fortsættes, samtidig med at forskydningen henimod det dobbeltsprogede sker. Fortiden fjernes ikke af et lovkompleks – eller en katederdiskussion.

Kolonisationen har muligvis bragt andre faktorer med sig, der har virket sprogligt isolerende. Grønlændernes ejendommelige ulyst til at gøre sig gældende, har måske rødder i fortidens eskimoiske milieu, men under alle omstændigheder har kolonisationen forstærket den. Missionens autoritetspræg og belærende virksomhed i skole og kirke har givet grønlænderne den traditionelt betonedede receptive indstilling. Man lærer nu engang ikke noget rigtigt – og mindst af alt sprog – ved kun at være passivt modtagende.

Moderne pædagogik med vægt på det skabende arbejde og elevaktivitet i forbindelse med en levendegjort sprogtilegnelse skulle råde bod på disse hæmninger – med tiden. De er nævnt her, fordi de hører med til forståelsen af den sproglige situation, der uomtvistelig for en del dannes på baggrund af den grønlandske psyke, som vi ved så uendeligt lidt konkret om.

Den tekniske udbygning i hastigst mulige tempo medfører en relativt stærk tilstrømning af arbejdskraft til mangfoldige grønlandske pladser. Det danske sprog lyder på disse arbejdspladser. Hvor grønlandsktalende og dansktalende arbejder sammen i nærmere eller fjernere kontakt, må den kun grønlandsktalende søge at vinde med; tiden er for knap for den dansktalende. Derved bliver den grønlandsktalendes få danskkundskaber

på en egentlig ikke skånsom måde aktiviserede og forøgede på godt og ondt. Under alle omstændigheder er den praktiske nytte af at kunne dansk i arbejdstiden og ofte efter fyraften iøjnespringende. Dette er på sin vis den mest radikale form for forøgelse af danskkundskaberne blandt almindelige grønlandere over skolealderen. Det samme gør sig gældende ved samkvemmet og samarbejdet mellem dansktalende og grønlandsktalende fiskere, selv om dette samarbejde ikke har antaget de dimensioner, som man af andre grunde ønskede.

Det grønlandske samfunds kulturelle skifte fra en enkeltsproget isolation til en dobbeltsproget enhed kan i kraft af alt, hvad der ovenfor er anført, kun ske i nær forbindelse med den økonomiske og tekniske udvikling. Det er således til syvende og sidst kun et spørgsmål om tid. Dette spørgsmål er som bekendt noget nær det værste, man kan rejse i en samtid, hvor tålmodig venten på situationens modning langt fra er populær. Hvor vitale interesser som netop menneskets kontaktmidler er under udvikling, kan et skifte kun ske, når tiden er inde. Man kan højest berede jorden og gøre udenværkerne klar, så alt er parat, når skiftet naturligt tilbyder sig. Men de sociale og økonomiske betingelser er absolutte forudsætninger for, at dette kan indtræffe.